Մենք փոքր ինք խոհեմ կը լինենք „Մեղուի“ քաղաքագէտից և չենք պահանջի, որ նա „լոի“ և „խեղդից վեր“ գաղտագաղտիններ չը տայ, այլ թող կը տանք մեզ առաջարկել նրան մի հարցաս հարց՝—ինչ պատճառութեան վրա է նա խօսում։ Եթէ նա ի նիստաի ունի այն պատճառները, որ ծանօթ է ամէն մէկին—սարսափելի մոլորվում է. այդ պատճառները ցոյց է տալիս, որ ասրիները և վիգերը միշտ եղել են երկու հակառակ կուսակցութիւններ բոլորովին տարբեր հայեացքներով և անդնդնցիանեներով։ Նրանց մէջ եղած գանազանութիւնը ամենապարզ կերպով երևում է ներկայացուցչներ։ Եթէ չը վախենայինք ձանձրացնել «Մշակի» ընթերցողներին, մենք այստեղ կապացուցանէինք այդ գանազանութիւնը պատմական փաստերով։ Այնու ամենայնիւ, եթէ հարկաւոր լինի այդ—պատրաստ ենք։ Ուրեմն հաւանական է, որ «Մեղուի» քաղաքագէտը հիշեցնել է մի ուրիշ, գուցէ «Մեղուի» խրատ բացատրած մէջ արտագրվող պատճառութեան վրա։ Մենք դրա դէմ հակառակելու ոչինչ չունենք։

Այդ «պատճառութիւնը» արդէն լաւ յայտնի է հայ հասարակութիւնը։ Եթէ նրան լսես, նա գուցէ ասրիների և վիգերի ծագումը գուրս բերի թէհրանից կամ Խորասանից։

Մոսկվա։ Ա. Դաղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Լրագիրները յայտնում են որ այն լուրը առաջ է եկել Մ. Պրուսիայի նոյորը խեղդվել է։ Մոսկվայի սուրբ Տրիֆոնի եկեղեցում չը կայ էլ մի քահանայ Պրուսիայի ազգանունով։

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է որ Նորերուսա գալել են Ա. Գիտերբուրգում երեք գաղտնի տպարաններ։

—

Ա. Գիտերբուրգում լինում են այժմ ժողովրդական գաղտնաբանութիւններ ամէն տեսակ հարցերի վրա։ «Голосъ» լրագրի խոսքերին նայելով այդ գաղտնաբանութիւնները մեծ աշխուժ ունեն։

—

Նիֆոլոյ Բուրինշտայնի մահից յետոյ Մոսկվայի երաժշտական դպրոցի (կոնսերվատորիայի) դիրեկտոր հրաւիրված է Բալակիրեվ։

—

Լիտվայի մէջ ժողովրդի այն մասը, որին ազնիվներ են անուանում և որի մասին հաստատված էին թէ մի քանի տարի առաջ կաթոլիկներից անցել էր ռուսական եկեղեցին, նոր կոյորին երդում տալու ժամանակ կրկին սկսեց խմբովին դիմել դէպի կաթոլիկ եկեղեցիները։ Կաթոլիկ քահանաները չուզեցին երդմնեցնել ժողովրդին ասելով որ իրաւունք չունեն ռուսական ազնիվներին կաթոլիկ եկեղեցում երդմնեցնել։ Բայց ամբոխը պնդում էր որ ինքն կաթոլիկ կրոնի է պատկանում։ Այն ժամանակ վարչութիւնը թոյլ տուեց ժողովրդին երդում տալ հրապարակական տեղերում կաթոլիկ քահանաների ձեռքով։ Երբ երդմնդներին ասաւորեցին թուղթ տալ իրանց երդման մասին, նրանք հրաժարվեցին ձեռք քաշել, ասելով թէ թղթից շատ են վախենում այն օրից երբ առանց խնայելու թէ ինչ են ստորագրում, բարտարգրեցին կաթոլիկ եկեղեցուց դէպի ռուսական եկեղեցի անցնելը։ «Поборникъ» տեղեկացնում է որ Լիտվայի գիւղացիները վերջին ժամանակները այնքան վախեցրած էին թղթից և ստորագրութիւնից, որ մինչև անգամ հրաժարվում էին փոստից իրանց անունով եկած փոքրիկ բաստակից, միայն թէ ապատ լինեն թղթի վրա ձեռք քաշելու պարտաւորութիւնից։

—

Մեզ հաղորդում են որ Հաւլորարի էմիրանեցոց ստորը Գէորգ եպիսկոպոս գիտաց գանվում է մի փոքրիկ, խուլաս չինուհի, պատանի պէս, որեղ ասում են մի քանի տարիներ։ Այդ տարիներին վրա նստած են մօտ 30 մանուկներ տարեկան 7—10 տարեկան։ Այդ աղջիկի բանը զարմանք է ներկայացնում. ուստի ցիշը մի տիրոջու է, որ իր քահանայի նա մրուութիւնը կամ թաղմանը մանգալով, անիծում թաղնում է խեղճ երեխաներին։ Մանուկները ասրոզի որ խաղում են փողոցում, որովհետև ուսումնարանը բակ չունի։ Իսկ այս մի քանի որ է չինուհեան ասրը փակել է ուսումնարանը, բնակարանի ամսական վարձ չը ստանալու պատճառով։

—

Յոգուտ ասրանոցի, որ հիմնվում է Թիֆլիսում հանգուցեալ կայսր Ալէքսանդր II-ի անունով, «Մշակի» խմբագրութեան մէջ ստացվեցան հետևեալ նուիրատուութիւնները։ Նոտան և Յոսիֆ Կարգանովներ 100 ր., Ալէքսանդր Նիֆիսով թանիրով 50 ր., Գրիգոր և Անդրէաս Ալիբուանի 50 ր., «Մշակի» խմբագրութեան անդամ. Ներ 12 ր., Ալէքսանդր Շաղինով 10 ր., Վ. Ղազանչեանց 10 ր., Ս. Տէր-Նիկոդոսեան 10 ր., Յոսիֆ Բարանաով 10 ր., Հաճատուր Ալրոմանց 3 ր., Եսդոր Դաւիթով 15 ր., Ս. Գիվոյարով 3 ր., Սոնիան Բարիով 10 բուլ. Ընդամենը առ այժմ 283 բուլ. Նուիրատուութիւնը շարունակվում է։

կան զ նախդրի. մեծ նշանակութիւն չէ. բայց ինչ և իցէ). յետոյ բայերը. իր կարգին, խանարհում են, առանց մեկնելու, յայտնի բան է, թէ հայոց եղանակներն ու ժամանակները ուրիշ լեզուներում ինչպէս են հանդիպանում։ այսինքն մեր անցեալ անկատարը նման է արդեօք ֆրանսիացոց Imparfait-ին, կամ ապառնի բացատրիչը Conditionnel է թէ Subjonctif և այլն. վերջին գաղտաներում պատանիները, անկարգած, համաձայնութիւնն (Синтаксисъ) էլ սովորում են, գաղտիք ունեն բացայայտիչ և բացայայտական կամ յատկացուցիչ և յատկացնելի մասին. մինչ բանիս, գուցէ ասի ընթերցողը. Լազարեան հնմարանի աշակերտները բոլոր քերականութիւնը կլանում են, ուրեմն, արդեակ կարդում ու հասկանում են մեր ընտիր հեղինակների երկասիրութիւնները. երանի թէ այնպէս լինէր. բայց դժբաղդաբար այնպէս չէ. պարզենք մեր միտքը։

Դեռևս թէ աշակերտները կարդում են, օրինակի համար, Եղիշէի երկրորդ յիշատակը, ուր պատմվում է թէ հայոց եպիսկոպոսներ՝ այն է՝ Յովսէփ, Սահակ, Մեսրոպ, Եղնիկ, Սարգիս և այլք՝ Հայաստանի գանազան կողմերից, ես գիտեմ չեմ տեսում եմ երկրների անունները. Աղբատից, Տարօնից, Մամիկոնիքից, Բագրեւանդից, Տայքից, Տուրուբերանից, Ոստունեաց, Սիւնեաց, Ուշունեաց և ուրիշ այլարարներից—ժողովել են այն ժամանակի թագաւորական Արտաշատ քաղաքը, որպէս զի հայոց նախարարների և ժողովրդեան հաւանութեամբ պատասխան գրեն Պարսից վերջին Միհրներսեհի յանդուգն հրամանին։ Այս հաւատաքը, շատ երևոյթին, ոչինչ դժուարութիւն չէ բովանդակում իր մէջ և լեզուի քերականական մեծերին և կանոններին անծանոթ աշակերտը հեշտութեամբ կը թարգմանի այս կարը թէ աշխարհարար և թէ ուսուցիչն. բայց եթէ. յանկարծ, գուցէ հարցնէք աշակերտից թէ՝ վերոյիշեալ պատմական իրադարձութիւնը էր գարում և թէ ժամանակ տեղի ունեցաւ Հայաստանում. գաղափար ունի արդեօք նա այն ժամանակվայ Հայաստանի քաղաքական պարագաներից մասին. տեսել է Հայաստանի քարտէզի երեսը, ծանեթ է արդեօք երկրի աշխարհագրական դիրքի և բաժանումների հետ. թէ քանիներ են՝ Աղբատաց, Տարօն, Մամիկոնիքս, Բագրեւանդ, Բզնունիք, Տայք, Բասեն, Տուրուբերան, Սիւնիք, Ուշունիք և միւս անունները. նանանգներ են թէ գաւառներ, քաղաքներ թէ գիւղեր. երանի էր Աղբատաց քաղաքը, նորա պատմական ծագումն. թէ նշանակութիւն ունի ընդհանուր քերականութեան համար վարդանանց պատերազմը. աշակերտը հասկանում է արդեօք այս պատմական ճգնաժամի արդարությունը. նա յիշում է որ 451 թուականին, մինչդեռ Հաճատյենց Աէջիոս զորավարը իր բոլոր ոյժերն էր լարում կատաղաբնեան գաղտերում պատերազմելու Եւրոպայի քրիստոնէութիւնը հանում Աստուծոյ թագաւորից. նոյն իսկ մինչդեռ, Աղասոյ գաւառի, Աւարայրի դաշտում քաջն Վարդան էր արձանացել հզոր Պարսեանց դէմ և իր կարմիր արեան գնովն էր փրկում Քրիստոսի խաչը Աստուծում. վերջապէս ամ է ինքն Եղիշէ. խորհեցէք. ուրիշ թող հնմարանները մեզ ունենք Ա-որդ գարում. այս գարու նշանակութիւնը հայոց գրականութեան համար. որ հին ազգի և լեզուի ազգութեան ներքոյ զարգացաւ մեր գրականութիւնը. թէպէտ վերջինս հարաւում է լոկ պատմական և աստուածաբանական երկասիրութիւններով, այն թէ բանաստեղծութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, բնական և գանազան գիտութիւններ չը կարողացան իւր արմատանալ հին Հայաստանում. թէև առանձին փորձեր եղել էին։ Այս և զուտ նման բազմաթիւ հարցերին, գուցէ ոչինչ պատասխան չէք կարող տալ։ Լ. ճնմարանի աշակերտներից. Նոցա տգիտութիւնը այսպէս կատարեալ է։ կարծում ենք թէ մենք ճշմարտութեան դէմ չտա չէինք մեղանչի եթէ հրապարակորէն պնդէինք թէ՝ հանգուցեալ Լազարեանց հնմարանի արդի աշակերտները ամենատարրական գաղափար անգամ չունեն ոչ հայոց պատմութեան, ոչ գրականութեան և ոչ էլ աշխարհագրութեան մասին. (խօսքս միայն գիմնազիական գաղտաների աշակերտների մասին է)։ Նորա երբ կարդում են խորենացու պատմութիւնը և այնտեղից տեղեկանում են թէ՝ թ դարում Հայաստան տեսնում մի երկիր է եղել, որեղ տիրում էին հայոց իշխաններ և թագաւորներ, այդ երկիրը իր թագաւորներով հանդերձ նոցա, աշակերտների աչքին երևում են իրրև մի առասպելական некоторое царство և нѣкіе цари-гарохи, որոնց տեր լինելը գրաղը գիտէ։ Հարցնում ենք, թէ խորհուրդ ունի այդպէս չնչաչի և հարանցի կարդալ մի հեղինակ. առանց մեկնելու նորա մտքի պատմած հանգամանքների և իրերի տեղը. ժամանակը և այլն. կարդալիս փոքր ինչ կանգ առնել, հեղինակի մտքերը աշակերտների առաջ լուսաւորել պատմական, գրականական և աշխարհագրական տեղեկութիւններով ճնմարանի գիմնազիական գաղտաներում չէ ընդունված. իսկ եթէ ուսուցչի մարդում երբեմն ծագի նա այսպիսի գեղեցիկ ցանկութիւն, նա անգոր է իրագործելու այն, վասն զի....թէ. ժամանակը չէ ներում. Ինչպէս թէ ժամանակը. ուրեմն, շաբաթական քանի գաս է նշանակված հայոց լեզուից իւրաքանչիւր գաստան համար, գուցէ հարցնի գարմացած ընթերցողը. ընդամենը երեք գաս. միայն. այդ. ապա մեր մեծագոյն պատերազմական գործողութիւնները կատարէ այնպիսի մի ժամանակ, երբ պէտք է վանքի յոյն-քիւրքական սահմանման վերջը։

Շատ կարելի է, որ այդ անցքը ոչինչ տայ յուսական կատարութիւնը մերոյ պատերազմների վերջին պատանիները և պնդել, որ Բերլինի կոնգրեսի վերջները նոյնութեամբ իրագործվեցին։ Աբերդինը ասացված լուրերից երևում է, որ այդ թեզ թագրութիւնը անհիմն չէ, գեներալներ գեսպանների միջոցով երկրագրի գրաղանքներ բաւական բաւական խոսութիւն մեր մեջ է, որ պատերազմների ներկայացուցիչները անուշագիր են թողել նրա շրջանի այն մասը, որեղ ուշադրութիւն էր դարձնում Բ. Դրան իշխանութեան ոչ մեծագոյն յոյն ազգաբնակութեան վիճակ վրա։ Կարող է պատահել, որ այդ հանգամանքը ուրիշ կը պատահել, որ ոչ յուսական կատարութիւնը գրական պատասխան չը ստանալ գեսպանների գրութիւնը և այդպիսով բանակցութիւնները կարող են նորից երկարել և մինչև անգամ բոլորովին ընդհատվել։

Թիւրքաց կատարութիւնը բաւական էր դժուարանալ, եթէ նա սարքված լինի ճնշել այրանական ապատամբութիւնը և մի և նոյն ժամանակ պատերազմել ցուանաանի հետ։ Այդ հանգամանքը յոյսի է յուսական կատարութիւնը, որ երբի կարելի նրանից օգուտ քաղել։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԻՔԱՅԻՑ

—

Վան, մարտի 21

Եթէ մինչև անգամ երկինքին մի նոր գրչ բերվեր թէ թիւրքաց ինքնիրեն թագուցով ապագրութիւն և հաւատարութիւն պիտի հանեն և գործադրէ, գարձեալ մի հաւատար. փոգրանի թաւիրները, լուսաւորութիւն և յառաջդիմութիւնը թուրքիոյ աչքին այն են, ինչ որ բուրբոնաւորութիւնը ֆրիսատեանց հեպիսկոպոսի. և Աստուծոյ քահանայութիւնն՝ մանանեական կարի ներին (Շէյխ-իւլ-իսլամին)։ Ինչպէս որ անհար են գաւառութեան մէջ պրահանանք և կարդանալը. սոֆիթայք (խալամի քահանայք) և բրուինք (տրեկի փարդապետք). նոյնպէս անհանելի է թիւրքիոյ քաղաքական կարմիրին հշմարիտ քաղաքակրթութեան և մարդկային բանաստեղծութեան ամենէն նուիրական և ամենի սրբազան սկզբանց և տարրական գաղափարներ հետ։ Ի զուր է յուսալ թէ թիւրքիա պիտի բարեկարգի, թէ հպատակաց վրա տարբերին հայոց գրականութիւնը, պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը, առանց որոնց ոչ մի ազգ չկարող հասնել ազգային ինքնանալութեան գաղափարին. Հարաւոր է մինչ մի լեզուի ուսումնասիրութիւնը առանց նրա գրականութեան. Փասասխանում ենք. թէ որ անհարկի է ներքսանան, Գէորգեան և հայոց մեր ուսումնարաններում, միանգամայն հարաւոր է Լ. հնմարանի համար. վերոյգրեալ խոսքերը գրա նշանակում է, որ Լ. հնմարանում, որի մեջ հայերը կէս գար փասարութիւնի էին արտասանում, հայոց լեզու չը կայ. ոչ մեծագոյն է միայն նրա չոր ու ցամաք կմախքը դասն է մեզ այսպիսի լեզուով խօսել Լ. հնմարանի վերաբերութեամբ, բայց նա առանց դասն է գաղտարկել հշմարտութիւնը։

Հնմարանի վերջին կանոնագրութեան հաստատութիւնից գէնի անցաւ արդէն ինն տարի մի թէ այդքան ժամանակամիջոցում չէր կարելի մտցնել յինչով աստարանների դասատուութիւնը գիմնազիական նախագծի մէջ և այսպէս ընդ միշտ վերացնել այդ վիթխարի թերութիւնը. Ի թագր նանանգնում է Լ. հնմարանի փառք պատիւը հայ հասարակութեան առաջ. եթէ հայոց պատմութեան և աշխարհագրութեան դասատուութիւնը, հնմարանից անկախ պատանեաց. արդեօք հանդիպի, միանգամայն անլսելի է նոյն վիճակին ենթարկել գրականութիւնը, երբ դրա իրաւունքը տրուված է փրկչեալ կանոնագրութեան 59-րդ յոդուածում որ կարդում ենք հետևեալը. Учебный курсъ гимназическихъ классовъ Лазаревскаго Института составляютъ слѣдующіе предметы: 1) Законъ Божій, а) Православнаго вѣроисповѣданія б) Армяно-Григоріанскаго вѣроисповѣданія. 2. Русскій языкъ и Словесность.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

Լրագիրները հաղորդում են հետևեալ տեղեկութիւնները Աղբանիայի մէջ ծագած վերջին ապատամբութեան մասին։ Աղբանիայի մէջ նոր ապատամբութիւնը ծագած ապատամբութիւնը, ինչպէս երևում է, այժմ բաւական գանգատաւոր է Բ. Դրան համար։ Մինչև այժմ ապրանցիները ան կարգութիւնը էին գործում և ապատամբում էին Բ. Դրան համար յարմար ժամանակներում, ամէն անգամ, երբ թիւրքաց կառավարութեան հարաւոր էր պատճառ բերել իր անգործութիւնը իրան ուղղված պահանջները չը կատարելու համար։ Եթէ այժմեան ապատամբութիւնը այն սահմանագծի մօտ կատարվեր, որեղ Բ. Դուռը գիմնաձեր պէտք է անէ Ցուանատանին, ամենքը կը մտածէին, որ այդ ապատամբութիւնը և Բ. Դրան պատերազմական պատրաստութիւնները մի կատարեալ գրութիւն են թիւրքաց զորքերը յիշեալ սահմանագծի մօտ կենտրոնացնելու համար։ Բայց ապատամբութիւնը սկսվել է Բասնիայի և Զերդեգովինայի սահմանների մօտ և դերվիշ-փաշայի զորքերը, կենտրոնացած ապատամբութեան տեղերի մօտ, հեռանում են յունական սահմաններից։ Այդ մի ապացոյց է, որ ապատամբութիւնը ճշմարիտ է և ուղղված է Բ. Դրան դէմ։

Ապատամբութեան խոսման նպատակը յայտնի չէ։ Կարելի է ենթադրել, որ ապատամբները ձգտում են ապրանական հարկատու իշխանութիւն ստանալ։ Եթէ ապատամբները ցանկանային այնպիսի մի բնակարութիւն ստանալ, որ գոյութիւն ունի Արևելեան—Բումելիայի մէջ, այն ժամանակ նրանց հարկաւոր չէր լինի զէնքի ոյժով ձեռք բերել այն, ինչ որ Բ. Դուռը Բերլինի գաշնագրի համեմատ պարտաւորվել է տալ նրանց կամաւորապէս։ Այս դէպքում ապրանցիների համար աւելի ձեռնտու կը լինէր՝ ապառել մինչև յոյն-քիւրքական վէճ վերջանալը և ապա խնդրել մեծ պետութիւններից, որ Աղբանիայի վերանորոգութիւնների խնդիրը Հայաստանի վերանորոգութիւնների խնդրի հետ միասին քննվէր։ Ապրանցիների գինուորված ապատամբութիւնը կարելի է նրանով մեկնել, որ նրանք ցանկանում են ստանալ աւելի, քան թէ կարող էին ձեռք բերել խաղաղ ճանապարհով, Բերլինի գաշնագրի համեմատ։ Այսպէս թէ այնպէս դերվիշ-փաշա պէտք է

հանդիպի. Եթէ ասանձին փորձեր եղել էին։ Այս և զուտ նման բազմաթիւ հարցերին, գուցէ ոչինչ պատասխան չէք կարող տանալ Լ. ճնմարանի աշակերտներից. Նոցա տգիտութիւնը այսպէս կատարեալ է։ կարծում ենք թէ մենք ճշմարտութեան դէմ չտա չէինք մեղանչի եթէ հրապարակորէն պնդէինք թէ՝ հանգուցեալ Լազարեանց ճնմարանի արդի աշակերտները ամենատարրական գաղափար անգամ չունեն ոչ հայոց պատմութեան, ոչ գրականութեան և ոչ էլ աշխարհագրութեան մասին. (խօսքս միայն գիմնազիական գաստանների աշակերտների մասին է)։ Նորա երբ կարդում են խորենացու պատմութիւնը և այնտեղից տեղեկանում են թէ՝ թ դարում Հայաստան տեսնում մի երկիր է եղել, որեղ տիրում էին հայոց իշխաններ և թագաւորներ, այդ երկիրը իր թագաւորներով հանդերձ նոցա, աշակերտների աչքին երևում են իրրև մի առասպելական некоторое царство և нѣкіе цари-гарохи, որոնց տեր լինելը գրաղը գիտէ։ Հարցնում ենք, թէ խորհուրդ ունի այդպէս չնչաչի և հարանցի կարդալ մի հեղինակ. առանց մեկնելու նորա մտքի պատմած հանգամանքների և իրերի տեղը. ժամանակը և այլն. կարդալիս փոքր ինչ կանգ առնել, հեղինակի մտքերը աշակերտների առաջ լուսաւորել պատմական, գրականական և աշխարհագրական տեղեկութիւններով ճնմարանի գիմնազիական գաստանների չէ ընդունված. իսկ եթէ ուսուցչի մարդում երբեմն ծագի նա այսպիսի գեղեցիկ ցանկութիւն, նա անգոր է իրագործելու այն, վասն զի....թէ. ժամանակը չէ ներում. Ինչպէս թէ ժամանակը. ուրեմն, շաբաթական քանի գաս է նշանակված հայոց լեզուից իւրաքանչիւր գաստան համար, գուցէ հարցնի գարմացած ընթերցողը. ընդամենը երեք գաս. միայն. այդ. ապա մեր մեծագոյն

հայոց գրականութիւնը, պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը, առանց որոնց ոչ մի ազգ չկարող հասնել ազգային ինքնանալութեան գաղափարին. Հարաւոր է մինչ մի լեզուի ուսումնասիրութիւնը առանց նրա գրականութեան. Փասասխանում ենք. թէ որ անհարկի է ներքսանան, Գէորգեան և հայոց մեր ուսումնարաններում, միանգամայն հարաւոր է Լ. հնմարանի համար. վերոյգրեալ խոսքերը գրա նշանակում է, որ Լ. հնմարանում, որի մեջ հայերը կէս գար փասարութիւնի էին արտասանում, հայոց լեզու չը կայ. ոչ մեծագոյն է միայն նրա չոր ու ցամաք կմախքը դասն է մեզ այսպիսի լեզուով խոսել Լ. հնմարանի վերաբերութեամբ, բայց նա առանց դասն է գաղտարկել հշմարտութիւնը։

Հնմարանի վերջին կանոնագրութեան հաստատութիւնից գէնի անցաւ արդէն ինն տարի մի թէ այդքան ժամանակամիջոցում չէր կարելի մտցնել յինչով աստարանների դասատուութիւնը գիմնազիական նախագծի մէջ և այսպէս ընդ միշտ վերացնել այդ վիթխարի թերութիւնը. Ի թագր նանանգնում է Լ. հնմարանի փառք պատիւը հայ հասարակութեան առաջ. եթէ հայոց պատմութեան և աշխարհագրութեան դասատուութիւնը, հնմարանից անկախ պատանեաց. արդեօք հանդիպի, միանգամայն անլսելի է նոյն վիճակին ենթարկել գրականութիւնը, երբ դրա իրաւունքը տրուված է փրկչեալ կանոնագրութեան 59-րդ յոդուածում որ կարդում ենք հետևեալը. Учебный курсъ гимназическихъ классовъ Лазаревскаго Института составляютъ слѣдующіе предметы: 1) Законъ Божій, а) Православнаго вѣроисповѣданія б) Армяно-Григоріанскаго вѣроисповѣданія. 2. Русскій языкъ и Словесность.

պիսի իշխել, և թէ հաւասար իրաւանց տէր պիտի նանչէ գամենեցեանն և քրիստոնեայն. Նորա որ այդ հաւատն ունէր, հաւատոց ամենայնիւր անսասանելի մէջ են, տիրապետաց կեդրոնն բնեալ են և անուղղակի պատճառ են այնքան թշուառ ժողովրդեան կորստեան որ Թիւրքիոյ ներքն հեծելու թշուառութիւնն ունին. Թիւրքիոյ յոյց մինչի գլուխ ապականուած է այն ամենն գաղիր մեղութիւններով և տիրապետով, որք մարդկային սեռի թուանշանի տիրոջ կը կոչեն. չիք մի շարութիւն, չիք մի վատութիւն, ոչ մի անզգամութիւն, ուստի գերծ ըլլայ այս կրկէ տիրութիւնը. տիրապետանելու համար չէ որ կը բռնեն, այլ իւր խոսքան պատճառն է զոր կը նկատրգենք. պատուութիւնը անիրաւ և անարատ վիճակ է մեր այս բարձունքներուն, կամ ուրիշի շնորհն ուզել մեր անցեալ և ժամանակակից պատմութիւնն կը թեւոյթներնք այսպէս ներկայացնել գիրքիս. Ո՞ր ազգարար, կամ որ քաղաքը գրուեց Ցանանայ վայրաց սերունդը և զայն չուրեց, չը նեմանցուց փոխանակ չընդունելու և կենդանացնելու. Ամբողջ օսմանցւոց պատմութեան մէջ կը տեսնէք գուցէ մի քաղաք որ օսմանցիք շնեան ըլլան, մի երկիր՝ որ նորա ծաղկեցուցեր են, մի ազգ՝ որ երշանիկ դարձեան ըլլայ նրանց ներքն և մի պատուանան. ուստուենական, գիտնական և այլն յառաջդիմութիւն, որ նոցա քաջալերութեամբ հնարեց առած ըլլայ. Զանձրոյթ չըլլայ ընթերցողաց որ յիշենք թէ արդեօք Արեւելեան կայսերութեան գաւառներ և այն ընդարձակ աշխարհներ որք օսմանցւոց ձեռքն անցած են, առանչ ունէր ազգի վիճակ ունէին, թէ օսմանեան տիրապետութենէն յետոյ. Կ. Պոլիս, Ազրիանապոլիս, Զմիւռնիա, Դամասկոս, Հալէպ, Ալեքսանդրիա, Աթէնք, Թեսաղոնիկէ, և այլն և այլն և այլն քաղաքներն ու Թրակիա, Եգիպտոս, Ասորիք, Փիւնիկէ, Մեսոպոտամիա, Դամասկոս, Հայաստան, Իրաք, Վրաստան և այլն աշխարհները օսմանցւոց տիրապետութենէն առաջ թէ վերջ ունէր ծաղկեալ վիճակ ունէին. Դարձեալ այն երկիրներն, որք հնագոյնք օսմանցւոց ձեռքն եկան պիտի ունէր գաղղացած են, թէ քանի որ նոցա ներքն էին. Բոլոր այս հարցմանց պատասխանն այնչափ ծանրաթ են, որ կրկնելու անգամ հարկ չը կայ. Ամէն տիրութիւն մը որ բռնութեան և մոլեռանդութեան ուժով բարձրացեր և այժմ բարձրացեալ խոնարհեր է, մեզի չէ թողուլ որ իւր ուսերակոց ներքն թաղէ այն ամենն ազգեր. յոյց տնաս, մեծացաս, և նոցա ծառն պատուելով կորստացաս. Ամէն, պիտի իշնայ թիւրքիս. զի քաղաքական, բնիկերական, ազգայնական, մասնաւոր, ընդհանուր կրոնական, բնատեսական և այլն այնպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծոյ են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ տոհանեան և այլն ազնիպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծմանէն են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ քանի մը գաղղաց կայ, որք խլամ ազգաց յատկացած են միայն, թէպէտ և ծանրաթ ազգանի գանձէն կը հոգացուի. Գաւառաց բոլոր հասարակաց ազգաց կրթելի կրթելի վրայ գործածման համար գուցեալ մը յատկանալու. Կ. Պոլիս կեդրոնն, այն համայնական կեդրոնը, որ սպառելով կը սպառէ 30՝միլիոն ժողովրդեան մը կեանքը ու չը կը ազատար. Քաղաքային և գիւղական պաշտանեանց գուրկ տարրական կրթութենէ և սրտով ու մարդով կոյր մարդիկ են, շարագործներ, մարդասպաններ շատ անգամ կաշառք կեդրոնելով գաւառաց. կառավարիչ և այլն կը լինին. Թիւրքիա տուեր է եւրոպական կազմակերպութեան, իրականութիւն չունին օրէնք ու կանոնք. ազգութիւնը չունի կազմակերպ. պաշտանեալք չունին ուղեցոյց. գանձիկ մարդիկ բնչ որ կը ծնին, այն են օրէնք. Ոչ մի տերութիւն այս ասոնցմանն վատութիւն չէ կրցեր շարունակել թէեւ այս կը շարունակէ եւրոպական հանգիստ շանսուց մրցման ընթրիս. Հարիւրաւոր տարիներ կան որ մարդ չը գիտեր թէ Թիւրքիոյ գաւառաց քաղաքաց մէջ ոմանք ոմանք մարդասպան մը ի պատիժ իւր գործոց և յորմեակ այլոց գլխատուած ըլլայ. Նոյնպէս ոչ մի շարագործ ոստիկան տարանցութեան համար պատիժ կրած ունի. Պատուաւոր պէտք է գնանել այն գաւառապարակի յարաբերութեան մէջ, զոր ունին պաշտանեալք այդ շարագործաց հետ և այն տեսակցութեան մէջ որով պաշտանեալք մարդ չեն համարեր գաղանանանս, հետապէս նոցա ինաս տուող մանանանանաց վրա պատիժ դնել իրենց խղճին հակառակ կը համարեն. Մանանանանք գրեթէ կրանական գաղանանանք ընդունած են թէ ազիարի տերութեան. Հանար տանգուած են, ուստի նուանելոց վրայ ամեն բռնութիւն ներելի կը համարեն. Իրենց այս գաղանանն կը վերնայ մինչև այն տաեն, երբ իրենք վերնան ազիարէ, զի գայն ունեցան, երբ ծնան.

Սպրանցնելով մեր խոսքեր կը վերջացնենք, որք այսպէս կամենանան, 1. Թիւրքիա երկրի բնակիչներն չը բարեկարգեր. 2. Թիւրքիա քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան թշնամի է. կուրել գան կը շինել. կը քանդել գան կը նորոգել. 3. Թիւրքիոյ կառավարութիւն ինքն է պատճառ իւր ժողովրդեան բոլոր թշուառութեանց. 4. Թիւրքիա մասնաւոր դիտաւորութիւն ունի փնտրուելու զոչ-իսլամ տարրս. և 5. Թիւրքիա պիտի կրծանի իւր ազատութեան համար, բայց կը վերնայ որ նորա անհման ներքն թաղուին ամեն բոլոր հպատակներն, եթէ մասնաւոր ջանք չը ունայ ազատել զնուս.

Մ. Ն.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 ապրիլի։ Այսօր պարտական արարքոյ կարգի գեներալը իր ամիսայով ժամի երեքին կեսօրէն յետոյ գեներալ-ֆելդմարշալ մայրենեկցուն էր։ Եկեղեցի մանելու ժամանակ կոչիները հանեց, ուսարարիկ մնաց։ Ի 8ին Հանգուցեալ թագաւորի գերեզմանին, մի քանի բոպէ ապրեցաւ էր և այնուհետև գրեց գերեզմանի վրա ենդանի ծաղիկներէն գեղեցիկ պսակ, որի վրա պարսկերէն գրած էր։ Կայսր Ալէքսանդր II-ին։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 ապրիլի։ „Правит. Вѣстн." լրագրի մէջ տպած է Բարձրագոյն հրաման։ Ֆինանսական մինիստրութեան ենթարկեալ ուսումնարանական հիմնարկութիւնները յանձնել ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեանը։ Ապրիլի 17-ին գիշերը փոխարկի ժամանակ կրանանարարի քաղաքի ամենայաւ. հիսը այրվեցաւ։ Կառավարչական և ուսումնարանական հիմնարկութիւնները ազնչացած են հրդեհէն։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 20 ապրիլի։ Սուլթանի իրաւունքով թոյլ է տրուած Բ. Դրանը ընդունել պատուիրանների առաջարկած յանձնարարական առհանանական հարցի վերաբերեալ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 22 ապրիլի։ Թագաւորը կրանանարարի հրդեհէն ճնաչանանելոցն շնորհեց 10,000 բուրլ։

ՄՈՍԿՎԱ, 21 ապրիլի։ Գենեալ-նահանգապետի մի նոր պարտադիր վճիռ կայացաւ, որ քանանգանաւ է կանոններ գանապանների և գիշերապահների համար։ Արանց հրամայեալ է հանել, որ ոչ մի տեղ ոչ որ ոստիկաններ կամ այլ թղթեր չը կպցնէ առանց թագաւորի թոյլատրութեան և առհասարակ ոգնել պոլիցիային։

ԴՈՒԲԼԻՆ, 21 ապրիլի։ Երէկ Դիլլան կալանաւորվեցաւ։ Գարտոյինգտոնի մէջ և երեկոյեան կը բերվի Դուբլին պահանջների հսկողութեան տակ։

Խմբագիր—հրատարակող ԴՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

---

3. Армянскій языкъ и Словесность և այլն. Ասուց գրականութիւնը ուսուցանում են, իսկ կարդը ոչ.

Դարձեալ. 61-րդ յօդուածում գրված է՝ Преподаваніе Закона Божія Армяно-Григоріанскаго вѣроисповѣданія и Армянскаго языка распредѣляется по классамъ по опредѣленію Педагогическаго Совѣта (Лазаревскаго Института). Արդ ուստ պարտականութիւնն է հրատարակել հնամանի խորհրդի ուղղութիւնը հայոց լեզուի անիրաւութեամբ վիճակի վրա. այս հարցին թող պատասխանեն նրանք, որոնք իրանց պաշտանով ու բարձր դրութեամբ հայկական տարրի ներկայացուցիչ են ձեռնում Լ. հնամանի մէջ. գա նրանց բարոյական պարտքն է թէ իրանց յատուկ իրենի և թէ հայ հասարակութեան գաղտնաւոր առաջ. Այսպիսի ծանրակշիռ գործերում պարտականութիւնը անհնարելի է.

Մենք վերը յիշեցինք թէ՝ իւրաքանչիւր գաւառան համար հայոց լեզուից երեք դաս է պարտ նշանակված շաբաթը. ինքն քան ինքնան պարտ է, որ այդչափ սուղ դասերից մի դասի պատ ոգուսկ անհարին է, և դա է պատճառը, որ Լ. հնամանի ուսուցիչներն գժտարանում են փարը ի չառ կանոնաւոր կերպով թելադրութիւն գրելու։ Ընթերցողը մեզ թոյլ նեղանի թէ բուսականանալ լուսի վարժարանի առաջ դասերով չէ կարելի և աշակերտը իր դաստիարակելու համար պէտք է գրքեր կարդայ, ուրեմն հարատարելով իր միտքը գանազան գիտութիւններով, ընդլայնել իր աշխարհաճանաչողութիւնն և այլն. Ասենք, որ բոլոր թիւրքիա, զի քաղաքական, ընկերական, ազգայնական, մասնաւոր, ընդհանուր կրոնական, բնատեսական և այլն ազնիպիսի ապականութեանց մէջ խորասուզեալ է. որք անչուշտ վարման պիտի բերին այնմ. Աստուծմանէն սահմանել մինչև յեսոն պարտականաց թշնամի են երկրին յառաջդիմութեան, սանձ ուզղակի, այլք անուղղակի. Ենթադրութիւն, խարէութիւն, կեղծիք, ահա նամանեան տերութեան բարոյական բնակիչներ. Շահամոլութիւն, քաւութիւն, դրկանք, ահա նորա պատանեցից նպատակ. Կայսրաց, շնորհակ. տիրոյ վատ հրապոյր, ահա ամեն գործոց շարժառիթ. Մինչ կրնայ տեսնալ տերութիւն մը որ այս ասոնցմանն վատութեանց է. անչուշտ ոչ. Բայց ինչ օգուտ որ իւր անիրաւութեամբ կորստեան ալ առաջ պիտի բերէ, եթէ իսնասուն ջանքեր որք պէտք են նաև զորաւոր լինել, չը փոխեան ապառնոմիչ մինչեցեներ ձեռք առնուլ կանխաս. Աստուծմանէն են Թիւրքիոյ ժողովրդեան ներկայ բոլոր թշուառութիւնները, ապրատութիւն, ապիրատութիւն, արուեստից յետապնդեմ վիճակը, բնակչաց անհամաձայնութիւն և գրաս հնամանք հարատարութիւնք և այլն, զորս ամենն ալ կատարութեան երեսէն կը ծագին. Աշխարհի ամենայն երկիրներու կարգէն են Թիւրքիոյ երկիրներ, բայց բնակչաց խեղճութիւնը սանանելով կիմացուի որ այդ բարեբեր երկիրներ լաւ չեն արտադրեր. պատճառ զարձեալ կատարութիւնն է. Զի Իսլամ տարրը ազատել մնայն գիտէ, իսկ ոչ—իսլամ ժողովուրդը քաղաքակիրթ երկիրներու ունեցած դիւրութիւններէն զուրկ է. որով չը կրնար զարգանալ և երկրին ազատման բանելով յաւելում գոյացունել. զի ապաւորութիւն չը կայ երկիր գործելու, արուեստներ մշակելու, երկաթուղի, օրինաւոր հնագիր, կանոնաւոր քաղաքաստար, բարեկարգեալ ճանապարհ, անհրաժեշտ եղած անգեր կամուրջ, օթեան և այլն բնչ որ հարկաւոր են երկրի մը զարգացման՝ պակաս են բոլորովին. Աւելցուր ասոնց վրա պատուիրան անանգութիւնն, որով մինչեւ ասնիկը փնտրան և կը փնտրան հնագնեալ. Բազմաստեալ հարատարութիւնը, որ կը ցամքեցուցէ ամեն ազատարիչ ազդիւրներ, և այն չար ու նենգաւոր դիտաւորը զոր ունի կատարութիւնը ոչ—իսլամ տարրերն չգոյացունելու, ահա ամեն բան կատարեալ կը դառնայ և նոցն բնչն կատարութեան ամեն չարեաց ազդիւր և պատճառ ըլլալն բնչ. Ներն կոգոյացուցի. Ամբողջ Թիւրքիոյ համար միայն 150.000 ազի նշանակեալ է պահանջի մէջ հասարակաց կրթութեան գործին, այն ալ անանանական. Բոլոր գաւառաց քաղաքաց մէջ չը կայ կատարութեան կոչնանէ բացուած հասարակաց վարժարան մը, ուր ամեն կարգի հպատակաց ազգայ ուսակերակ կարենան, այլ քանի մը գաղղաց կայ, որք խլամ ազգաց յատկացած են միայն, թէպէտ և ծանրաթ ազգանի գանձէն կը հոգացուի. Գաւառաց բոլոր հասարակաց ազգաց կրթելի կրթելի վրայ գործածման համար գուցեալ մը յատկանալու. Կ. Պոլիս կեդրոնն, այն համայնական կեդրոնը, որ սպառելով կը սպառէ 30՝միլիոն ժողովրդեան մը կեանքը ու չը կը ազատար. Քաղաքային և գիւղական պաշտանեանց գուրկ տարրական կրթութենէ և սրտով ու մարդով կոյր մարդիկ են, շարագործներ, մարդասպաններ շատ անգամ կաշառք կեդրոնելով գաւառաց. կառավարիչ և այլն կը լինին. Թիւրքիա տուեր է եւրոպական կազմակերպութեան, իրականութիւն չունին օրէնք ու կանոնք. ազգութիւնը չունի կազմակերպ. պաշտանեալք չունին ուղեցոյց. գանձիկ մարդիկ բնչ որ կը ծնին, այն են օրէնք. Ոչ մի տերութիւն այս ասոնցմանն վատութիւն չէ կրցեր շարունակել թէեւ այս կը շարունակէ եւրոպական հանգիստ շանսուց մրցման ընթրիս. Հարիւրաւոր տարիներ կան որ մարդ չը գիտեր թէ Թիւրքիոյ գաւառաց քաղաքաց մէջ ոմանք ոմանք մարդասպան մը ի պատիժ իւր գործոց և յորմեակ այլոց գլխատուած ըլլայ. Նոյնպէս ոչ մի շարագործ ոստիկան տարանցութեան համար պատիժ կրած ունի. Պատուաւոր պէտք է գնանել այն գաւառապարակի յարաբերութեան մէջ, զոր ունին պաշտանեալք այդ շարագործաց հետ և այն տեսակցութեան մէջ որով պաշտանեալք մարդ չեն համարեր գաղանանանս, հետապէս նոցա ինաս տուող մանանանանաց վրա պատիժ դնել իրենց խղճին հակառակ կը համարեն. Մանանանանք գրեթէ կրանական գաղանանանք ընդունած են թէ ազիարի տերութեան. Հանար տանգուած են, ուստի նուանելոց վրայ ամեն բռնութիւն ներելի կը համարեն. Իրենց այս գաղանանն կը վերնայ մինչև այն տաեն, երբ իրենք վերնան ազիարէ, զի գայն ունեցան, երբ ծնան.

Սպրանցնելով մեր խոսքեր կը վերջացնենք, որք այսպէս կամենանան, 1. Թիւրքիա երկրի բնակիչներն չը բարեկարգեր. 2. Թիւրքիա քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան թշնամի է. կուրել գան կը շինել. կը քանդել գան կը նորոգել. 3. Թիւրքիոյ կառավարութիւն ինքն է պատճառ իւր ժողովրդեան բոլոր թշուառութեանց. 4. Թիւրքիա մասնաւոր դիտաւորութիւն ունի փնտրուելու զոչ-իսլամ տարրս. և 5. Թիւրքիա պիտի կրծանի իւր ազատութեան համար, բայց կը վերնայ որ նորա անհման ներքն թաղուին ամեն բոլոր հպատակներն, եթէ մասնաւոր ջանք չը ունայ ազատել զնուս.

Մ. Ն.

յիրէն գրքեր չեն բերել տալիս աշակերտների ընթերցանութեան համար, պատասխանը անչուշտ այն կը լինիր թէ՝ հայ մանուկները աստուերէն վատ են խօսում, ուրեմն թող աստուերէն լաւ կարդան. Աւելորդ է ասել, որ այդպիսի պատասխանից յիմարագոյնը երեւակայել անհամար անիրաւելի է, վասն զի Բուքայինից, Դարուց, թեւուից նաև Թիֆլիսից նորեկ աշակերտները իրանց մայրենի լեզուն չը գիտէին և խօսում էին վրացերէն. Իրիմցիներից շատերը խօսում էին ռուսերէն, իսկ բնակարանքը տանէներն և մայրամերէն. որանց համար հայոց լեզուն խորթ էր և խորթ մնաց մինչև ուսման ատարանը հնամարանից. Դեղեցիկ ծառայութիւն հայոց ազգի համար.

Միտս է, որ 1867 թ. երբ դեռ «Փորձը» և «Մշակը» չէին հրատարակվում, իսկ «Մեղու Հայաստանի» լրագրի անունը, վարժապետների շնորհիւ, աշակերտները չէին լսել, V-ի գաւառանդիր «Հայկական Աշխարհ» էին ստանում ընթերցութեամբ 50-ական կ. գրվելով. այժմ նոյն օրինակով հնամարանի աշակերտները հայոց լրագիրներ են ստանում Թիֆլիսից. Այս իրողութիւնը ապացուցանում է, թէ հայ պատանիների սրտերում ազգային եռանդը տարաբեր չէ հանդել. Դրանք ցանկանում են հասանելու լինել մեր նոր գրականութեան, բայց ափսոս որ, երբանց պակասում են նիւթական միջոցներ և անձնական առաջնորդներ. իսկ Լ. հնամարանը իր անտարբերութեամբ չէ խրախուսում աշակերտների բարի ձգտումները. մինչ հնամարանն էլ զուրկ է գրականան կարգութիւնից գուցէ կարելի հարցնի ընթերցողը. գրան թող պատասխանէ 82-դ յօդուածը, որ նեղանում եմ ամրագրելու։ Плата за всѣхъ вообще воспитанниковъ, составляя, наравнѣ со всѣми принадлежащими Лазаревскому Институту капиталами и имуществомъ, неотъемлемую собственность этого заведенія, употребляется, по представленію Директора и съ разрѣшенія, смотря по размѣру и роду расхода, Министра Народнаго Просвѣщенія или Попечителя Московскаго учебнаго округа, преимущественно на пополненіе штатныхъ средствъ института и на усиленіе учебныхъ пособій, а за тѣмъ уже на вспоможеніе лицамъ, состоящимъ или состоявшимъ на службѣ при заведеніи, и ихъ семействамъ, а равно на непредвидимые расходы. Մեկնութիւնը այսպէս ունկրդ է. ընթերցողը թող ինքն մտածէ իր մտածելիքը. ես ընդհատում եմ իմ խորհրդածութիւններս.

Նուիրելով այս յօդուածս Լազարեան հնամարանին, ես գիտակցութիւն ունիմ՝ ցոյց տալ հայ հասարակութեան, թէ ինչ էր Լ. հնամարանը մի ժամանակ մեզ համար և ինչ է նա այսօր.

Երկու խօսք էլ մեր հասարակութեան. եթէ մեր հայերիս մէջ չը կան այնպիսի վիճակներ մարդիկ, որոնք իրանց ազգասիրութեամբ և գրականութեամբ կարդանալին նամանել պերճ Լազարեանց անունին, մեր պարտականութիւնն է գէթ պրոմեթեանց պանել այն, ինչ որ կատարել են մեզ անմոռաց Լազարեանք և այնուհետև ինչ հարկաւոր է quasi ազգասէրների մի փարդիկ խրատելն ոչ. Սենեկերիմ Լազարեան առաջնորդութեամբ (сенеца море хотѣла сжечь) Մոսկվայի ուղղը (հասկացիր Լ. հնամարանը) թագած, փարդիկ ճանճի, այն է Մուրատեան վարժարանի ճանից վազել.

Ս. Պետերբուրգ Լ.